24/04/2022

Ο Φώτης Κόντογλου για την Ανάσταση της Ορθοδοξίας

/ Ορθόδοξες Προβολές

Όλα όσα γίνουνται στον κόσμο, γίνουνται και ξαναγίνουνται πολλές φορές τα ίδια· μονάχα ένα πράγμα έγινε μόνο μια φορά και δεν θα ξαναγίνει πια, η Ανάσταση του Χριστού. Αυτό είναι το μοναδικό θαύμα των θαυμάτων, το «ἄφραστον θαῦμα», που αναποδογύρισε τον κόσμο, κ' έδωσε ελπίδα στο απελπισμένο γένος των ανθρώπων. Με την Ανάσταση του Χριστού, μας προσκάλεσε να πιστέψουμε στην αφθαρσία ο Θεός ο «ζωοποιῶν τούς νεκρούς καί καλῶν τά μή ὄντα ὡς ὄντα». Κι' όπως λέγει πάλι ο Παύλος: «πιστός ὁ καλῶν ὑμάς, ὅς καί ποιήσει». Όποιος δεν πιστεύει στην Ανάσταση του Χριστού, ψέμματα λέγει πως πιστεύει σ' αυτόν τον βασιλέα της αθανασίας, κατά τον απόστολο Παύλο που λέγει: «εἰ δέ Χριστός οὐκ ἐγήγερται, κενόν τό κήρυγμα ἡμών, κενή δέ καί ἡ πίστις ἡμῶν».

Η βάση λοιπόν και το θεμέλιον της θρησκείας μας είναι η Ανάσταση του Χριστού. Κι' η ορθοδοξία που την έχει την Ανάσταση «ἑορτῶν ἑορτήν καί πανήγυριν πανηγύρεων» έχει την αληθινή και την απλή και την ασάλευτη πίστη, και δεν κατάντησε να γίνει ένα κοσμικό ηθικό σύστημα, όπως γίνηκε αλλού, και που κατά δυστυχία σ' αυτό ξεπέφτει κ' η δική μας Ορθοδοξία, όσο ολοένα λείπει η πίστη. Για τούτο, στην ορθόδοξη Εκκλησία μας γινήκανε λογής θρησκευτικά έργα για να

τιμηθεί η Ανάσταση του Χριστού με κάθε τι έμορφο κι’ αγνό που έχει μέσα της η καρδιά τ’ ανθρώπου. Αυτά τα έργα είναι τα έργα της υμνωδίας, της αγιογραφίας και της ψαλμωδίας, τα μυρίπνοα άνθη, που όσο σιναχώνονται οι πνευματικές μας αισθήσεις, τόσο δεν νοιώθουμε τη μυρουδιά τους. Αυτά, τα λέγω και τα ξαναλέγω, τόσο που βαρέθηκα. Στου κουφού την πόρτα, όσο θέλεις βρόντα. Λοιπόν ας σταθώ ίσαμε δω, κι’ ας γράψω, για τα έργα τα ίδια, κι’ όποιος βρεθεί κατά τύχη να τα νοιώθει, ας ευχαριστήσει τον Θεό που φώτισε εκείνους τους ευλαβείς ανθρώπους να τα κάνουνε. Οι ύμνοι που λένε στην εκκλησία κατά την Κυριακή του Πάσχα είναι, θαρώ, από τα πιο υψηλά κι’ από τα πιο πνευματικά έργα της ορθοδοξίας. Ο κανόνας του Πάσχα είναι ποίημα του Ιωάννου Δαμάσκηνου, κι’ ο Ειρμός της α’ Ωδής είναι τούτος: «Ἀναστάσεως ἡμέρα· λαμπρυνθῶμεν λαοί. Πάσχα, Κυρίου Πάσχα. Ἐκ γάρ θανάτου πρός ζωήν καί ἐκ γῆς πρός οὐρανόν Χριστός ὁ Θεός ἡμᾶς διεβίβασεν, ἐπινίκιον ἄδοντας».

[…]

Λοιπόν οι δικοί μας ορθόδοξοι αγιογράφοι ζωγραφίζουνε την Ανάσταση μ’ αυτόν τον πνευματικό τρόπο, ενώ οι δυτικοί ζωγράφοι τη ζωγραφίζουνε με τρόπο σαρκικό και αντιπνευματικό, γιατί τους λείπει η αίσθηση η πνευματική. Κι’ αυτοί που το νοιώθουνε χωρίζουνται σε πνευματικούς και σε σαρκικούς. Μα κ’ εμείς ξεπέσαμε εξ αιτίας της απιστίας, κ’ επειδή στομώθηκε μέσα μας ο πνευματικός άνθρωπος, κι’ από πνευματικοί γενήκαμε κ’ εμείς σαρκικοί, δηλαδή νεκροί, γιατί όποιος δεν ζει και δεν αισθάνεται πνευματικά, είναι πεθαμένος, κατά τον άγιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη. Η πνευματική αίσθηση βγαίνει από το συμμάζεμα της καρδίας, ή από τον πόνο της ψυχής κι’ από την ταπείνωση του νου. Μ’ αυτόν τον τρόπο η ψυχή βρίσκει το μυστικό μονοπάτι που πηγαίνει μέσα στα έγκατα του ανθρώπου. Αλλά πάλι ξεστράτισα από τη σειρά της ομιλίας μου. Λοιπόν την Ανάσταση τη ζωγραφίζουνε οι βυζαντινοί αγιογράφοι χωρίς εκείνες τις θεαματικές φαντασμαγορίες που ζωγραφίζουνε οι δυτικοί ζωγράφοι. Αλλά με αυστηρότητα, με ταπεινό και σοβαρό πνεύμα που έχει ωστόσο κάποια θριαμβευτική πνοή, πλην ξένη ολότελα από την ανόητη ματαιοδοξία των κοσμικών θριάμβων. Την Ανάσταση την λένε τις περισσότερες φορές «εἰς Ἅδου κάθοδον». Κατά την Ερμηνεία των ζωγράφων, η υπόθεσις της Αναστάσεως παριστάνεται κατά τούτον τον τρόπο: «Όρη και βουνά και υπ’ αυτά σπήλαιον σκοτεινόν, και άγγελοι αστράπτοντες δένουσι με αλύσεις Βεελτζεβούλ τον άρχοντα του σκότους και τους μετ ‘ αυτών δαίμονας κατασχίζουν, τύπτουν και διώκουν και κλειδονίας πολλάς καταθλασμένας και αι πύλαι του Άδου ερριμέναι συν τοις μοχλοίς, και ο Χριστός επ’ αυτών κατακρατεί τον Αδάμ με την δεξιάν του και την Εύαν με την αριστεράν ο δε Πρόδρομος εκ δεξιών του Χριστού δεικνύει αυτόν· και ο Δαυίδ πλησίον αυτού ως και άλλοι βασιλείς με στέμματα και στέφανα· αριστερά δε οι

προφήται Ιωάννης, Ησαΐας, Ιερεμίας και ο δίκαιος Άβελ και άλλοι διάφοροι εστεφανωμένοι· φως δε μέγα κύκλω αυτών και αγγέλων πλήθος». Ο Χριστός παριστάνεται τυλιγμένος με ένα ιμάτιον εύρυπτυχον ανεμιζόμενον απάνω από την κεφαλή του, πατώντας με ορμή απάνω στις καστρόπορτες του Άδου που κείτουνται σπασμένες. Τα χέρια του και τα πόδια του είναι τρυπημένα από τα καρφιά του σταυρού. Σε άλλες εικόνες της Ανάστασης, που είναι πιο αρχαίες, ο Χριστός βαστά με το δεξί χέρι τον σταυρό και με τ' αριστερό τραβά τον Αδάμ από το μνήμα, ενώ η Εύα είναι γονατισμένη με τα χέρια της τεντωμένα στον λυτρωτή. Σε άλλες εικόνες ο Χριστός πατά απάνω στον Άδη που κοίτεται προύμιτος κι' αλυσοδεμένος μέσα στα σκοτεινά καταχθόνια. Ανάμεσα στους δικαίους, που στέκουνται από τις δυό μεριές του Χρίστου, είναι κι' ο άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος, κατά τον υμνωδό που λέγει πως μαρτύρησε πριν από τον Χριστό «ἵνα καί τοῖς ἐν Ἅδῃ τοῦ Σωτήρος κηρύξῃ τήν ἔλευσιν», όπως κήρυξε τον ερχομό Του στον απάνω κόσμο. Κ' οι προφήτες παραστέκουνται γιατί προφητέψανε την ανάσταση, κι' ο Άβελ ωσάν που στάθηκε ο πρώτος αδικοσκοτωμενος μάρτυρας. Κι' οι κλειδαριές οι σπασμένες και τα μάνταλα δείχνουνε τις καταραμένες αμπάρες που βαστούσανε σφαλισμένες τις ψυχές μέσα στο σκοτεινό βασίλειο του Χάρου, κατά το τροπάρι που λέγει: «Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλούς αἰωνίους, κατόχους πεπεδημένων, Χριστέ». Βλέπεις πως οι αγιογράφοι παίρνανε έμπνευση από την αγιογραφία· γιατί στην ορθοδοξία τα έργα της κάθε τέχνης είναι υπομνήματα στο Ευαγγέλιο, κι' όχι άσκοπα εφευρήματα της φαντασίας. Άλλο τροπάρι που θυμίζει την εικόνα της Ανάστασης είναι και τούτο: «Τήν ἄμετρόν σου εὐσπλαγχνίαν οἱ ταῖς τοῦ Ἅδου σειραῖς συνεχόμενοι δεδορκότες πρός τό φῶς ἠπείγοντο, Χριστέ, ἀγαλλομένῳ ποδί, Πάσχα κροτοῦντες αἰώνιον». Η ίδια η εικόνα της Ανάστασης, όπως τη ζωγραφίζανε οι ορθόδοξοι αγιογράφοι, θαρείς πως είναι με λόγια ζωγραφισμένη στο τροπάρι που ψέλνουνε μικροί μεγάλοι: «Χριστός ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καί τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωήν χαρισάμενος».

Το κείμενο «Η ελληνική ορθόδοξη Ανάσταση» του Φώτη Κόντογλου, προέρχεται από το βιβλίο «Φώτης Κόντογλου – 5 μελετήματα για τον ζωγράφο και τον καλλιτέχνη», έκδοση του περιοδικού «Κριτικά φύλλα», 1975, με επιμέλεια του Ι. Μ. Χατζηφώτη.

Ο Κόντογλου γεννήθηκε το 1895 στο Αϊβαλί της Μικράς Ασίας. Πρώιμο μέλος της γενιάς του 1930, ταξίδεψε στην Ευρώπη, σπουδάζοντας τη ζωγραφική της παράδοση, αλλά αφιερώθηκε στη βυζαντινή τέχνη και αγιογραφία ύστερα από την επίσκεψή του στο Άγιον Όρος το 1923. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, εγκαταστάθηκε στην Αθήνα. Φιλοτέχνησε φορητές εικόνες, εικονογράφησε εκκλησίες της πρωτεύουσας και συντήρησε τοιχογραφίες του Μυστρά. Εξέδωσε

περιοδικά και βιβλία για τη βυζαντινή αγιογραφία και παράλληλα έγραψε πεζά που έχουν συζητηθεί και μελετηθεί σε μεγάλη έκταση, έχοντας ως θέμα τους την απόσταση του ελληνισμού από τον νεότερο δυτικό κόσμο. Το εξαντλημένο προ πολλού πεζογραφικό του έργο έρχεται ξανά στην επικαιρότητα χάρη στην απόφαση των εκδόσεων Μεταίχμιο να το παρουσιάσουν στο κοινό με επιμέλεια του Σταύρου Ζουμπουλάκη. Ήδη κυκλοφόρησε πριν από μερικές ημέρες το πεζογράφημά του «Ο κουρσάρος Πέδρο Καζάς. Ιστορία απίστευτη βγαλμένη από κάποιο χειρόγραφο που βρέθηκε στο Οπόρτο» (1920).

Πηγή: ΑΠΕ – ΜΠΕ